

ISLAND

Av professor SVEN TUNBERG, Stockholm

Vilar i vita, skummande vågor stolt som i sagan sagornas ö. Länge Du höll med ödet en holmgång. Fick dock ej falla, segra Du fick.	Vilar i vita, skummande vågor stolt som i sagan sagornas ö. Herre i höjden, räck henne handen, håll henne upp på yrande våg.

DESSA vackra ord av *A. U. Bååth*, omsatta i *Henrik Möllers* gripande toner, ljuda emot oss såsom det klassiska uttrycket för det skandinaviska Nordens känslor och tankar inför Island. »Sagornas ö», det är icke blott den historiskt ryktbara hemvisten för fornnordisk saga och sång, det är även den av tusenåriga minnens helgd omstrålade »sagoön», vars namn blivit liksom en symbol för fornnordisk stam och fornnordisk kultur i dess högsta och mest imponerande utveckling.

Men är denna uppfattning fortfarande ägnad att vägleda på nordbornas färder till Island? Stå vi i dag fast vid samma åskådning, som av våra fäder så många gånger hävdats i sång och tal under de sist förflutna århundradena?

Då man efter flera dygns sjöresa söderifrån nalkas Island, passerar man såsom Islands yttersta utpost Västmannaoarna. Dessas branta, grönkädda klippor, där får och allsköns sjöfågel föra en idyllisk tillvaro, erinra närmast om Islands granne på andra sidan havet, Skottland. Under den fortsatta färden norr- och västerut skymtar å fastlandet det ena väldiga fjällmassivet efter det andra med rika inslag av större och mindre snöfält. Så småningom nås Islands huvudstad, Reykjavik, vid en fjord i västra delen av landet. Staden är av modern s. a. s. kolonialtyp; man skönjer genast, att Gründer-tiden just är inne, då nyheterna pressas fram utan större sovring och då den rätta balansen ännu icke blivit funnen. Bristen på trä har i sin mån — vid sidan av klimatiska förhållanden — givit upphov till en vansklig byggnadsmetod opererande med korrugerad plåt, vilken naturligtvis

ej varit ägnad att i estetiskt avseende bliva normbildande. För närvarande är man inriktad på husens uppförande av betong. Då man härvid kan lita till enbart isländskt material, synes man vara på rätt väg. Det vore emellertid att önska, att för framtiden betongens färgbehandling måtte gå i något gladare färgarter än den nu dominerande gråsvarta.

Det varnas i Island och det visserligen med rätta att likställa Reykjavik med Island i dess helhet, trots att staden inrymmer kanske en tredjedel av öns befolkning. Särskilt i norr äger Island betydande bygder med säregen och högtstående kultur. Tyvärr har det dock ej blivit tillfälle för undertecknad att utvidga sin kunskap om Islands land och folk i denna riktning. Reykjavik med dess närmaste omgivning och det s. k. Sydlandet äro de delar av Island, som jag fått personligen taga kännedom om och på vilkas förhållanden mina omedelbara isländska erfarenheter äro grundade.

Och dock synas just dessa trakter i Island vara representativa nog. Själva staden Reykjavik bygger sin tillvaro på Islands förnämsta näring, fisket, och handeln med dess produkter. I stadens närhet finner man varma källor, vilka givit staden dess namn (»Rökviken») och som för närvarande utbyggas för tillgodoseende av stadens uppvärmningsbehov. Omedelbart intill Reykjavik och på Sydlandet finna vi också de grönskande grässlätter, vilka äro det isländska jordbrukets förnämsta tillgång, lämnande näring åt växande boskapshjordar och framför allt otaliga skaror av får. Slutligen möta vi här Islands typiska landskapsdrag, de ofruktsbara lavamarkerna, de gamla och nya vulkanerna, de väldiga isjöklarna.

Det kan icke nekas, att det isländska landskapet, av den art som här antytts, i det hela gör på den skandinaviska nordbon ett visserligen högst imponerande, men dock säreget, främmande intryck. Mycket bidra här till de ändlösa, brun- och gråsvarta lavaformationerna med sina egendomliga bildningar liksom även röken från de varma källornas sjudande bassänger i jordens inre. Men framför allt oroas ett skandinaviskt sinne av den nästan totala avsaknaden av träd; man kan så att säga icke gripa landskapets konturer, när man icke har de välkända vegetationsavskuggningarna i terrängen att lita till och det är som om något vänligt, kärt och trofast på ett besynnerligt sätt vore borta. Man berättar på Island, att ön en gång haft mycken skogväxt och hän-

visar till sagornas uppgifter. Något mer än en låg småskog synes Island knappast ägt under historisk tid. En annan sak är — såsom min kollega professor Ahlmann förtäljer mig — att man vid Vatnajökelnns iskanter ännu i dag kan uppsamla betydande lämningar av en förhistorisk storskog, tillkommen under andra vegetationsförhållanden.

Men den isländska naturens främlingskap förhöjes av en annan omständighet, vilken sammanhänger med karaktären av den mänskliga odlingen på ön. Människan har på Island hittills skapat så litet av bestående minnen av sitt liv och sin verksamhet. Inga gamla byggnader, inga framträdande gravhögar, inga rester av mänsklig företagsamhet från långt svunna sekler kunna uppvisas. I lättförgängligt material och i lättförgängliga former ha islänningarna frambragt sitt livs nödvändigheter, och efter några få generationer ha alla spår av många års trägen möda och omsorg varit helt försvunna. Fåfängt spanar nu blicken efter monumenten efter sagans store; endast naturen står där med sitt oföränderliga ansikte och vittnar om all mänsklig insats' fåfänglighet. Starkast träder detta för medvetandet på det så ryktbara Tingvalla. Några obetydliga stenkummel äro allt, som återstår av vad som tänkts, talats och verkats på islänningarnas heliga plats, bäraren av sambandet i deras mer än tusenåriga historia.

Inför sin egen känsla kan man sålunda knappast göra gällande, att »sagoön» fullt motsvarar vad som i nordisk fantasi i fråga om densamma uppbyggt. Vi hava tvärtom en viss svårighet att tänka oss, att vår nordiska stam just på denna plats skulle kunna i högre grad utveckla sina särskilda anlag. Det »nordiska hemmet» i mera speciell mening vill i varje fall här ej omedelbart te sig för vår syn.

Blicken vändes då från Islands natur till Islands folk. Genast skall erkännas, att främlingskänslan omedelbart och helt försvinner. Islands folk är ett nordiskt folk i begreppets bästa mening och hävdar med ära sin stams yppersta egenskaper. Till det yttre inränga sig islänningarna i det hela tvångslöst i den nordiska gemenskapen. Till det inre söker och finner ett sympatiskt brodersöga hos dem så mycket av fädernas höga och dyrbara arv. Själslig förfining och kulturell livaktighet förmåla sig med mod och handlingskraft inför nuets nya uppgifter på ett sätt, som är värdigt sagornas folk. Man känner med glädje och

nordisk stolthet, att här se vi inför oss en människostam, vars stora fäder icke fått leva förgäves.

Men om vi sålunda i detta avseende komma i kontakt med gammal traditionell, nordisk uppfattning, krävas härtill några kompletterande anmärkningar, vilka äro ägnade att närmare belysa den aktuella situationen på Island.

Islänningarna av i dag önska ingalunda att vara ett »sagornas folk». Vi vilja vara ett modernt, dugligt folk, säga de, vilket med kraft och intresse tillvaratager det levande livets möjligheter; vi vilja icke uppgå i ett verklighetsfrämmande åskådande av forntida minnen, hur höga och förpliktande de än må vara. Otvivelaktigt betecknar detta en reaktion och kanske en nödvändig sådan mot en förgången tids ensidighet. Och såsom ovan framhölls, islänningen är i den dag som är en fullt modernt aktuell samhällsvarelse. Ingen som sett vad det unga självständiga Island förmått under de sista decennierna i fråga om modern kulturbyggande verksamhet, kan ett ögonblick tvivla härpå. Det är Islands och hela Nordens fast grundade förhoppning, att Islands folk i kraft av sin del i den nordiska stammens tekniska och organisatoriska duglighet, speciellt avpassad efter det moderna livets krav, skall gå en rik ekonomisk framtid till mötes. Kanske skola också de nordiska brödrafolken härvid kunna sträcka en stödande hand. Särskilt Sverige med dess stora finansiella resurser torde i så fall hava en viktig uppgift att fylla.

Men liksom för den antika triumfatorn anmäla sig också för den optimistiske betraktaren av dagens Island varnande röster. Det känns som en plikt att ej alldeles undertrycka desamma.

Islänningen berör i samtal med främlingar ogärna »politik». Sker det någon gång, beledsagar han ofrivilligt ofta sina ord med en något föraktfull höjning av skuldrorna. Han föraktar nämligen politik, ehuru han — älskar den. På denna punkt är han en äkta son av sagornas folk. Hur politiserades ej på det gamla Island, hur fäktades det ej och munhöggs de isländska storpamparna emellan! Och huru föraktade man ej alla andra för deras politiska vingleris och politiska mångsyssleris skull! I det moderna Island har man bokstavligen tagit upp detta fädernas arv. I en mångfald partigrupperingar kämpa det lilla folkets representanter emot varandra, och vad som säges och göres får ofta prägel av en i Norden eljest nästan okänd frenesi.

Politisk livaktighet är självfallet en styrka och en tillgång för

ett folk. Icke minst skola alla av nordisk stam erkänna detta. Men den politiska livaktigheten får ej övergå till verklig söndering, då de personliga synpunkterna tränga undan de sakliga. Samverkan och gemensamt ansvar skola dock alltid stå som de bärande lösensorden över de parlamentariska församlingarnas rådslag.

Ej minst Islands historia har här tunga lärdomar att ge dem, som kunna förnimma och förstå.

Det äldsta isländska samhället fick på grund av allbekanta historiska omständigheter en säregen och dock typiskt nordisk samhällsbyggnad. De rättsbildande och rättskipande samhällsfaktorerna utvecklades i rik blomstring, men de i egentlig mening verkställande saknades. Huru germanskt! Huru nordiskt! Den verkliga aktionen i samhällets tjänst ålades icke någon eller några utan påvilade alla medborgare gemensamt i lika måtto. För visso en stolt tanke och en tanke, som bör ligga såsom grundprincip innerst inne i staternas kärna. Men såsom praktisk regel i livets vardaglighet blir en sådan grundsats till sina verkningar just motsatsen till vad den åsyftat, den leder till samhällets kraftlöshet, upplösning och död. Att den på Island till en tid kunde leva och tillämpas utan landets snara undergång, berodde främst på det enastående förhållandet att Island länge saknade egentlig utrikespolitik. Ingenting utifrån eller hotande trängde med övermäktig kraft på och kallade till enhet och samling i rådslag och handling. Då situationen i detta avseende förändrades, kommo emellertid den isländska statsförfattningens svagheter fram. I förtärande partisplit runno landets krafter bort, och Islands öden länkades snart efter utomståendes vilja.

Lyckliga tidsomständigheter hava återskänt Island dess politiska självständighet. Det är lättförklarligt, att Islands folk inför de nya, stora och lockande statsproblemen gripits av iver och arbetslust. Det är också lättförklarligt, att det — kanske ej minst med hänsyn till sina politiska traditioner — splittrat sig på tämligen olika fram-marschvägar. Men man hoppas livligt, att när tävlingsropen på dessa vägar bliva alltför gälla, besinningens signal skall ljuda. Det är dock gemensamma öden det gäller, gemensam välfärd och lycka, och med sådana höga värden på spel kan saklöst offras mycket av även angelägna enskilda intressen och meningar. Man har också på känn, att isländingarna ur sin stora och märkliga historia kunna draga den facit, att kringlynta

överbäringar och beslut i statens angelägenheter måste krönas av en kraftig och hänsynslös verkställighet — överheten har i alla tider att bära ett svärd, utländskom till varning och inländskom till näpst.

Island har ju för övrigt nu en utrikespolitik, som det gäller att med fasthet och enighet uppbära. Främst på dagordningen är satt förhållandet till unionsbrodern Danmark med däri inom några år förestående viktiga avgöranden. Det är hela Nordens förvissning, att Islands ställningstagande i detta avseende skall präglas av klok saklighet, ej minst med hänsyn till solidariteten och sambandet mellan Nordens länder.

*

Sagornas ö! De ovan gjorda korta anmärkningarna ha velat antyda, i vad mån detta i Norden härdvunna uttryck har sin rätta tillämpning på den nuvarande verkligheten. Inskränkande påpekningar hava därvid måst framföras. Men låt oss sluta med att uttala en innerlig förhoppning och önskan för framtiden! Sagornas ö, det är icke blott den ö, som en gång skapat en högtstående litteratur, det är också den ö, som såsom bakgrund för denna litteratur givit födelse och växt åt en i världshistorien sällsynt själslig kultur och djup andlig odling, en prydnad och stolthet för vår nordiska stam. Må våra isländska bröder på denna punkt alltjämt fullfölja sitt höga fäderneärv, må de sålunda såsom i gammal tid gå i främsta ledet i Nordens ideella utvecklingskamp. Och må de då också förstå och uppskatta, när de nordiska bröderna bringa sin tacksamma hälsning och hyllning till »sagornas ö».

Juli 1936.